

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING O'RNI.

Dusmatova Ma'mura Abduvaliyevna

Fayziyeva Sevinch

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada, umumiy o'rta ta'lim maktablarida informatika va axborot texnologiyalari fanini o'qitishda foydalaniladigan rivojlantiruvchi texnologiyalar haqida gaplashiladi, va multimediali texnologiyalar rivojlantiruvchi ta'limda ahamiyatga ega bo'lganligi keltiriladi.

Kalit so'zlar: ta'lim, tarbiya, o'yin, axborot texnologiyalari, interfaol texnologiya, multimedia, audio, video, animatsiya, dastur.

KIRISH

Kompyuter va axborot texnologiyalari, umumiy ta'lim maktablarida foydalaniladigan jadal kirib borayotgan texnologiyalardan biridir. Bu texnologiyalar, har sohada axborotni tez va keng qo'llash imkoniyatiga ega bo'lib, ta'lim jarayonida o'qituvchilar va o'quvchilar uchun bir qancha imkoniyatlar yaratadi.

Axborot tarmoqlari dunyodagi har qanday sohada axborotni tez va keng qo'llash imkoniyatiga ega bo'lib, uni istagan miqdorda qabul qilish uchun qat'iy nazar, uni istagan miqdorda qabul qilish uchun taqdim etish imkoniyatini beradi. Multimediya va Internet texnologiyalarining rivojlanishi, umumiy ta'lim maktablarida ta'lim va tarbiya, muloqot jarayonlarida samarali vosita sifatida foydalanishga olib kelmoqda.

Axborot texnologiyalari, barkamol shaxsni rivojlantirishda, uning mustaqil kasb tanlashi va kasbiy jihatdan o'z-o'zini shakllantirishda tutayotgan o'rni va ta'sirini inkor etib bo'lmaydi. Umumiy ta'lim maktablaridagi ta'lim jarayonida axborot texnologiyalari vositasida o'qituvchi va o'quvchilar oldida quyidagi imkoniyatlar ochiladi, xususan:

- Axborot yig'ishning yangi usullarini va ularni qo'llashni bilib oladilar;
- Bolalarning fikrlash doirasi kengayadi, bilim olishga qiziqishlari ortadi;
- Mustaqil ishlashning roli ortadi, samaradorligi yaxshilanadi;
- Bolani aqliy jihatdan rivojlantirishga, hissiy-estetik doirasini kengaytirishga, ijobiy qobiliyatlarini o'stirishga yordam beradi.

Kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanib, ta'lim sohasida, o'quv faoliyatida va o'quvchilar ijodiy tafakkurini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratiladi. Axborot texnologiyalari ta'limni amalga oshirish jarayonida hayot bilan uyg'unlashtirishga imkon beradi. O'qitishni kelajakdagi kasbiy faoliyat bilan

chambarchas bog‘lash imkoniyati paydo bo‘ladi. Axborot texnologiyalarini qo‘llashda o‘quvchi shaxsining butun imkoniyatlarini amalga oshirishga: kompyuter vositalari orqali bolaning bilishga oid, axloqiy, ijodiy, muloqot qilish va estetikaviy imkoniyatlarini, qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarishga intilish lozim. Kompyuter va axborot texnologiyalarini o‘quvchi shaxsini rivojlantirishning to‘laqonli vositasiga aylantirish uchun o‘qituvchining o‘zi axborot texnologiyalari sohasida bilimdon (salohiyatli) bo‘lishi kerak.

Bugungi kunda dunyo bo‘ylab axborot texnologiyalari keng rivojlanmoqda. Bu rivojlanish ta‘lim jarayonida yangi axborot texnologiyalaridan maqsadli foydalanishni tavsiya etadi. Zamoniyl jamiyat, axborotni tez va keng qo‘llab-quvvatlashda butun jahon axborot tarmog‘idan faol foydalanishni o‘z ichiga olgan. Multimediya va internet texnologiyalarining rivojlanishi, axborotni tarbiyalash, jamiyatlararo aloqalar va dunyo jamiyatiga kirishda foydalanish imkoniyatini beradi.

Bugungi kunda, kompyuter va axborot texnologiyalari bo‘lmagan holda o‘quv jarayonini tasavvur qilish qiyinroq bo‘ladi. Bu texnologiyalardan foydalanish esa, barcha muammolarni yechish uchun juda muhimdir. Bu, axborotlarni uzatish va qayta ishlashning faqatgina o‘qitishda samarali qo‘shimcha vositalar bo‘lib qolishiga qaraganda, bilim, malaka va ko‘nikmalarini to‘liq shakllantirishga yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Rivojlantiruvchi texnologiyalarga qo‘yiladigan talablar. Informatikani o‘qitishda tanqidiy tafakkurni rivojlantirish texnologiyalaridan dars jarayonida foydalanish o‘qituvchiga quyidagi talablarni qo‘yadi: Fanni o‘qitish maqsadini qo‘yishda o‘quvchilarda o‘zini-o‘zi o‘zgartira oladigan qobiliyatlarni shakllantirishga e‘tibor qaratish; mavzularni o‘rgatish mazmunida o‘quvchilarning izlanishi va amaliy ko‘nikmalarini mazmunli bo‘lishini ta‘minlaydigan ilmiy tushunchalar tizimini ajratib olish va o‘quvchilarga yetkazish; darsda guruh o‘quvchilarini turli kichik guruhlariga ajratish, mos topshiriqlarni berish, topshiriqlarni bajarish jarayonida interfaol dialogni amalga oshirish; darsda o‘qituvchining shiori “O‘yla, top va bajar” bo‘lishiga erishish; darsda o‘quv jarayonining boshqaruvchisi, maslahatchi, o‘quv jarayonini hamkorlikda tashkil etuvchisiga aylanib borish; darsda o‘quvchilarning motivatsiyasini vujudga keltirish, ularni faollikka undash, interfaollikni shakllantirish va h.k. O‘quvchilarga esa qo‘yiladigan talablar quyidagicha bo‘ladi: darsda diqqatni o‘qituvchiga qaratish, faol bo‘lishga harakat qilish; ilgari o‘rganilganlarni tortinmay bayon qilish; guruhdoshlar bilan hamkorlikda, o‘qituvchidan tushunmaganlari va bilmaganlarini tortinmay so‘rab olishga erishish; berilgan topshiriqlarni o‘z vaqtida, erinmay bajarish, mustaqil fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, tengdoshlari fikrini tahlil etish, muzokara, muhokamalarda faol ishtirok etib borish va h.k. Rivojlantiruvchi ta‘limda multimediali texnologiyalar muhim o‘rin egallaydi. Multimedia – bu bir necha ma‘lumotlarni taqdim etish vositalarining bir tizimga birlashishi. Odatda multimedia deganda matn, ovoz, grafika,

multiplikatsiya, videotasvir va fazoviy modellashtirish kabi ma'lumot taqdim etish vositalarining kompyuter tizimidagi birlashishi tushuniladi. Bunday vositalarning birlashishi ma'lumot qabul qilishning yangi sifatli darajasini ta'minlaydi: inson passiv ravishda mahliyo bo'libgina o'tirmasdan, balki faol ishtirok etadi ham. Multimediali texnologiyalar va ularning turlari.

Multimediali texnologiya (multi – ko'p, media – muhit) bir vaqtning o'zida ma'lumot taqdim etishning bir necha usullaridan foydalanishga imkon beradi. Ular: matn, grafika, animatsiya, videotasvir va ovoz kabilardir. Multimediali texnologiyaning eng muhim xususiyati interfaollik bo'lib, axborot muhitida ishlayotgan foydalanuvchiga, o'quvchiga yuqori darajada ta'sir o'tkaza olish imkoniyatining mavjudligidir. Multimediali ilovalar bilan ishlovchi dasturlar ko'pmodallidir, ya'ni ular bir necha sezgi organlariga bir vaqtda ta'sir qilgani uchun auditoriyaning qiziqishi va e'tiborini tortadi Multimedia ilova mazmuni muallif tomonidan ssenariy tayyorlash paytida atroflicha o'ylanadi va texnologik ssenariyni ishlab chiqishda aniqlashtiriladi. Ta'limiy ma'lumot taqdim etishning an'anaviy shakli – matn va statik grafika ko'p asrlik tarixga ega bo'lsa, multimediadan foydalanish tajribasi yillar bilan o'lchanadi.

Multimediali texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari. Multimediali texnologiyalaridan foydalanish uchun ularni loyihalashning boshlang'ich bosqichida o'quv materiallarini qamrab olish modeli quyidagilarga imkon beradi: material mazmunini aniq belgilash: unda ma'ruza, amaliy, laboratoriya, mustaqil ta'lim, nazorat topshiriqlari belgilab olish; mazmunni ko'rgazmali, aniq va ochiq tarzda, slayd, prezintatsiya, turli animatsiya yaratuvchi dasturlarda yaratilganlarni taqdim etish; multimedia ilova komponentlari tarkibini aniqlash: mavzudagi qaysi mazmunni animatsiya, video, matn, grafik ko'rinishida ifodalashni belgilash va h.k..

Kompyuter ekranidagi ma'lumotni vizuallashtirish usullarini ishlab chiqishda psixologiya yutuqlarini hisobga olish, bir qator umumiy tavsiyalarni shakllantirishga yordam beradi. Ular: ekranda aks etadigan ma'lumotlar tizimga keltirilgan bo'lishi; vizual ma'lumotlar davriy ravishda tovushli ma'lumotga almashib turishi; rang yorqinligi hamda tovush balandligi davriy ravishda o'zgarib turishi; vizuallashtirilayotgan material mazmuni juda ham sodda yoki juda ham murakkab bo'lmasligi kabilardir.

Illyustratsiya, jadval va chizmalar mavjud bo'lgan animatsiya elementlari va ovoz jo'rligida taqdim etilayotgan chiroyli bezalgan multimediali ilova o'rganilayotgan materialni qabul qilishni osonlashtiradi, tushunish va eslab qolishga yordam beradi, ta'lim oluvchining bilim olishga bo'lgan faolligini oshirib, predmetlar haqida aniqroq va to'laroq tushunchaga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Tajribali pedagog o'qituvchilar tomonidan yaratilgan multimedia ilovalaridan ta'lim muassasalarida foydalanishning ahamiyati shundaki: o'quv axborotlari

zamonaviy usulda multimediyavositlari yordamida ekranda to‘laqonli yoritiladi; bilimlarni interfaol usulda nazorat qilish imkoniyati mavjud; undan bir vaqtning o‘zida bir emas, bir necha o‘quvchi foydalanishi mumkin. vaqtdan unumli foydalanish imkoniyati mavjud, ya‘ni kam vaqtda o‘quvchilar tomonidan ko‘p o‘quv axborotlarini o‘rganib oladilar. o‘quv axborotlarini o‘quvchilar bir emas bir necha marta takrorlab o‘rganishlari mumkin va h.k.

XULOSA

Barcha ko'rsatilganlarni xulosalaylik, Mazkur maqola tahlil natijalariga asosan, axborot kommunikatsiya texnologiyalari maktab ta'lim tizimida pedagogik jarayonni tashkil etishda, uzluksiz metodik xizmat ko'rsatishda, metodik faoliyatni rejalashtirishda, pedagoglar, tibbiy xodimlar va boshqa mutaxassislar faoliyatini nazorat qilishda, butun bir tizimning aniq monitoringini olib borishda qulaylik yaratadi. Shu bilan birga ulardan noto'g'ri foydalanish bir qator muammolarni keltirib chiqaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. 1.Begimqulov U.Sh., Djurayev R.X va boshqalar “Pedagogik ta‘limni axborotlashtirish:nazariya va amaliyot“ // monografiya . –Toshkent, 2011 y.
2. 2.M.Aripov, M.Muhammadiyev. Informatika, informasion texnologiyalar. Darslik. T.: TDYuI, 2004 y.
3. 3.Makarova N. “Informatika”. Tegishli oliy o.,quv yurtlari uchun darslik. “Talqin” nashriyoti, T: –2005.
4. 4.G.,ulomov S.S. va boshqalar “Axborottizimlari va texnologiyalari”. Oliy o.,quv yurti talabalari uchun darslik. –T: “Sharq”, 2000 y. 529 b.